

ГОЛАС РАДЗІМЫ

ВЫДАЕЦЦА З КРАСАВІКА 1955 ГОДА ●

● № 06 (3618) ●

● ЧАЦВЕР, 26 САКАВІКА, 2020

ВЫДАННЕ “ГОЛАС РАДЗІМЫ” ЧЫТАЙЦЕ Ё ІНТЭРНЭЦЕ НА ПАРТАЛЕ ZVIAZDA.BY

**У Даўгаўпілсе
Вясну гукалі**

Стар. 2

**Кірыла
Тураўскі
на Доне**

Стар. 6

**Хацунь —
расійская
сястра Хатыні**

Стар. 7

БЕЛАРУСКИ МАЦЯРЫК

У Кушляны, да Мацея Бурачка

Падарожжа ў родны кут Францішка Багушэвіча — на Смаргоншчыну

У Музеі-сядзібе Францішка Багушэвіча ў Кушлянах — а музеем у 90-я гады стала родная хата класіка — па-ранейшаму жывуць паэзія ды падзвіжніцкі дух. Тут можна дакрануцца да спадчыны роду Багушэвічаў, духоўнай спадчыны паэта-змагара. І даведацца шмат пра тое, як жыў адзін з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры, за што сяняне любілі адваката Багушэвіча й чаму ён так любіў родную мову. Рупныя нашчадкі сабралі тут, у Кушлянах, каля 200 унікальных экспанатаў, сярод іх і аўтэнтчныя рэчы сям’і Багушэвічаў: пісьмовы стол, крэслы, рукапісы.

Месца сілы

Сіні вечар паволі апускаецца на Кушляны. Маляўніча, незабыўна-цёпла свецяцца вокны на сядзібе, дзе прайшло дзяцінства й апошнія гады Францішка Багушэвіча. Сустрэкае нас гасцінны гаспадар — загадчык філіяла Дзяржаўнага музея гіс-

торы беларускай літаратуры, паэт Алесь Жамойцін. Гэты ўдумлівы, таленавіты чалавек прысвяціў жыццё вывучэнню спадчыны Багушэвічаў. Вясной 1988-га маладым аспірантам прыехаў сюды, каб ствараць экспазіцыю — і застаўся на доўгія гады. А ў чэрвені 1990-га тут адкрыўся Літаратурны музей.

— Захавалася хата паэта 1896 года пабудовы й каменная

абора, — распавядае Алесь. — Маёнтак Кушляны, як сведчаць дакументы, Багушэвічы набылі ў 1749-м. Пабудова, безумоўна, пацярпела ад часу, і таму два вянкы ў зрубе давялося замяніць, адбудаваць па фотаздымках вярнуду. І потым пачалі напаяцца пакоі рэчамі з розных калекцый: з Маладзечанскага музея, Акадэміі навук, ад Міхася Лапехі, які ўсё жыццё збіраў магэрыялы пра Францішка Багушэвіча. Пазней нашчадкі роднай сястры паэта Ганны даслалі ў музей таксама іх сямейныя рэчы: абраз, футляр, родавыя медальёны.

Алесь запрашае ў хату й праводзіць нас па тых пакоях, што памятаюць крокі даўнейшага гаспадара: Францішка Бенедыкта Казіміравіча Багушэвіча. Пранікнёна распавядае пра яго жыццё й творчасць.

У кожным з шасці музейных пакояў — асобная экспазіцыя. Два з іх — мемарыяльныя. Тут побач са скрыпкай і дудкай бе-

Музей-сядзіба Ф. Багушэвіча ў Кушлянах вечароваю парою

ларускай экспануюцца выданні класіка, у тым ліку “Дудка беларуская” і “Смык беларускі”, што пабачылі свет у 1908 годзе ў Пецярбургскім выдавецтве “Загляне сонца і ў наша аконца”, сцяг паўстанцаў 1863 года (паэт жа быў адным з іх), партрэты сяброў ды паплечнікаў, фотаздымкі, копіі дакументаў, радавод Багушэвічаў, пераклады паэта.

Цяпер належнае месца ў хаце занялі й сямейныя родавыя

медальёны сям’і. У іх да энэргетыкі Багушэвічаў далучаецца й моц часцінак мошчаў святых, якія прывезены з месцаў паломніцтва ў розныя часы. Лічылася, што медальёны ахоўвалі род на працягу стагоддзяў ад хвароб і няшчасцяў.

На жаль, асабісты архіў Багушэвічаў згінуў. Большасць рукапісаў знішчылі немцы ў Першую сусветную вайну, бо ў 1915-м тут быў шпіталь. → **Стар. 8**

Алесь Жамойцін

ДА 180-Х УГОДКАЎ ФРАНЦІШКА БАГУШЭВІЧА

Сустрэча з эпохай

Нататкі з украінскага горада Нежына, у якім з 1865 года вучыўся ў ліцэі Францішак Багушэвіч

Вось ён які: Нежын!.. Здзіўляе, зачароўвае мноствам цэркваў, сонечнага свята, зеляніны ў цёплую пару года. Вуліцы з атрыбутамі сучаснасці й даўняе замонанасці... Са скульптурай Дворніка ў цэнтры: эстэтычным напамінкам не смяціць.

Тыя вулачкі нібыта выводзяць нас у мінулае.

Я пад’ехала ў Нежыне да рэліктавага парку, за якім хавалася велічнасць старадаўняга будынка, — і нібы сустрэлася з іншай эпохай. Мясіна мудрасці. Тут адчуваеш няёмкую хаду часу. 12 беласнежных грандыёзных калон, “12 лебедзяў” скіраваныя ўверх, што вельмі сімвалічна: 12 муз, 12 апосталаў ахоўваюць уваход у святні. Будынак узведзены ў строгім стылі класіцызму. Спраектаваў яго Луіджы Руска, увасабляўся праект у жыццё пад кіраўніцтвам

архітэктара Івана дэ Лукіні. (Луіджы Руска (італ. Luigi Rusca) (1762–1822) — архітэктар швейцарскага паходжання, працаваў пераважна ў стылістыцы класіцызму. З 1783 по 1818 год — у Расійскай імперыі: як Алаізіі Іванавіч Руска. Іван дэ Лукіні (1784–1853) — архітэктар з Санкт-Пецярбурга, італьянскага паходжання Іван Францавіч (Джавані) Лукіні (італ.: Giovanni Luchini). — Рэд.) “Яно не будзе баяцца часу на працягу многіх стагоддзяў!” — з гонарам казаў архітэктар пра сваё каменнае дзецішча. Цар Аляксандр I падарыў таленавітаму дойлідзю брыльянтавы пярсцёнак, коштам у 1000 рублёў: па тых часах невымоўна шчодрасць!

Але ж хто фундаваў велічнае будаўніцтва? На франтоне старога корпуса ёсць і цяпер своеасаблівая падказка — надпіс на лаціне: LABORE ET ZELO. Гэта дэвіз, аказваецца, з фамільнага герба Аляксандра Безбародзькі: “Працай ды ўпартасцю”. А святлейшы князь Аляксандр Андрэевіч Безбародзька (1747–1799) быў чалавекам вялікім: канцлерам расійскай імператрыцы Кацярыны II. Палац у Нежыне — гэта матэрыялізацыя княжацкай мары. Ад самага пачатку, з 1805-га, Нежынская гімназія вышэйшых навук (пазней — юрыдычны ліцэй, гістарычна-філалагічны інстытут, цяпер — Нежынскі дзяржуні-

версітэт імя М.В. Гоголя) насіла імя князя. Ён жа нявала прыклаў намаганняў і сродкаў, каб у левабярэжнай Украіне з’явілася першая вышэйшая навучальная ўстанова. Каб дух асветы крануў шматлікіх юнакоў, а веды іх спрыялі росквіту радзімы. Паэт Гаўрыла Дзяржавін так пісаў пра князя: “...і не народны шум, не погребальны блеск, не звук ему хвала — дела...”. Вядомы гісторык Мікалай Карамзін пакінуў нам такое сваё важнае меркаванне: “Віжу в нём ум государственный”.

У Нежыне адшумелі звонкімі ліўнямі гады юнацтва й станаўлення Мікалая Гоголя-Яноўскага (па руску: Николай Гоголь-Яновский). Калі з рускамоўнага шэрагу выбіраеш адны літары “о”, то бачыш сэнс яго першага псеўданіма: “ОООО”. З часам жа пісьменнік пакінуў сабе толькі прозвішча казацкага атамана Гоголя.

Студзеньскі дзень, калі я наведвала Нежын, выдаўся на радасць сонечным, утульным і яркім. Нават у жоўта-сініх сваіх камізэльках сінкі не сварыліся паміж сабой, а нібыта гулялі ў хованкі з прамежычкамі. Ваверчаныя гарэзавалі сярод галінак волатаўскіх соснаў. І подых даўніны...

У Графскім парку сустрэў мяне, як і дамаўлялася, украінскі паэт Аляксандр

Пісьменніца Святлана Новік і паэт Аляксандр Гадзінскі ля бюста графа Ільі Безбародзькі

Гадзінскі: ён кіруе Літаратурнай студыяй Нежынскага дзяржуніверсітэта. (У нэце мы знайшлі тэкст пра тое, што ў абласным цэнтры, у Чарнігаве, пабывалі сябры літаб’яднання “Тоголевка”, што прадстаўляе Нежынскую школу паэзіі. Нежынцы прэзентавалі ў кнігарні “Интермеццо” праграму Літаратурна-мастацкага фестывалю “Тоголевка”, які праходзіў у траўні 2019-га. То Аляксандр Гадзінскі — таксама і ў той літэсуполцы. — Рэд.) Аляксандр падарыў мне зборнік сваіх вершаў. Ён жа й пераклаў на ўкраінскую мову паэтычны зборнік “Дудка беларуская” Францішка Багушэвіча. → **Стар. 4**

ISSN 0439-3619

ВЕРА ПРОДКАЎ

У Даўгаўпілсе Вясну гукалі

Для школьнікаў з латвійскага горада мясцовыя беларусы зладзілі адукацыйна-гульнявы занятак і майстар-клас “Гуканне Вясны”

У Даўгаўпілскім Цэнтры беларускай культуры 10 сакавіка мы віталі вучняў трэцяга класа 3-й сярэдняй школы. Расказалі юным гасцям, што Гуканне-закліканне вясны — адно з самых жыццядарных і аптымістычных беларускіх абрадавых святаў. Хоць у яго вельмі глыбокія, з язычніцкіх часоў карані, але ж і сёння яно — сучаснае: бо спалучана з пераходнай часінай года. Рытмы прыродныя застаюцца ранейшымі. Заканчваецца доўгая Зіма, на змену ёй ідзе прыгажуня-Вясна. Продкі нашы былі земляробамі, таму жыццё іх, само выжыванне шмат у чым залежала ад надвор’я, будучага ўраджаю. Пасля доўгай і снежнай зімы трэба было рыхтавацца да сяўбы, выгану жывёлы на луг. Вясна, якую продкі лічылі адной з багіняў, магла быць і ранняя, і позняя. Позняя ж прыносіла голад. Каб паскорыць яе прыход, звычайна з сярэдзіны сакавіка — пачатку красавіка і ладзілася народнае свята Гуканне Вясны.

Мы ў суполцы “Уздым”, у Беларускам доме (ЦБК) шмат робім, каб зберагаць, пашыраць абрадавыя свята нашых продкаў. Штогод у плыні адукацыйнай праграмы з навучэнцамі беларусы Даўгаўпілса традыцыйна гукаюць Вясну са школьнікамі й студэнтамі, да таго ж праводзім яркае, вясёлае свята — як у Даўгаўпілскім краі, так і ў іншых месцах Латгаліі.

І вось у нас у гасцяў — трэцякласнікі. Пасля азнаёмленчай экскурсіі па Цэнтры беларускай культуры іх чакала шмат новага й цікавага. Яны даведаліся, навошта і як нашы продкі заклікалі Вясну, што за ролю мелі выпечаныя з цеста птушчкі, для чаго

Святочная імпрэза “Гуканне Вясны” ў Беларускам доме Даўгаўпілсе

дрэвы ўпрыгожваліся яркімі стужкамі ды многае іншае.

Дзетвару цікавіла ўсё: прадметы працы, побыту беларускіх сялян пачатку XX стагоддзя, выстава рукадзелля й лялек, фотавыстава, наша “народная бібліятэка”... Школьнікі не толькі пазнаёмліліся з многімі атрыбутамі свята, яго абрадамі, але й з вялікім запалам і захапленнем выконвалі іх самі. Рабілі выцінанку: сваімі рукамі выразалі ды клеілі птушчак-вяснянак на палачках, прывязвалі на галінкі дрэўца яркія каляровыя стужачкі й папяровыя птушчкі. А потым пад меладычны пошвёт глінянай свістулькі вадзілі карагод і, паддымаючы высока сваіх птушчак, гукалі Вясну: “Г-у-у, Вясна! Г-у-у, красна! Жавароначкі, прыляціце! Вясну красную прынясіце!”

А калі выйшла да гасцей Вясна ды праспявала песню пра жаўрукоў,

дзеці вельмі ўзрадаваліся: з задавальненнем падпявалі й пляскалі ў далоні, а потым дружным гуртам, разам з супрацоўнікамі Цэнтра і сваімі настаўнікамі, гулялі ў вясёлую гульню “Явар, Явар, Яваровы людзі”. Ну й, вядома ж, з радасцю прынялі з рук прыгажуні-Вясны смачную й прыгожую птушчачку-пернік.

Непрыкметна працягла гадзіна заняткаў, у часе якіх школьнікі адкрылі для сябе шмат новага, вывучылі некалькі беларускіх слоў, пазаймаўся, павадзілі карагоды. Бо, як вядома, галоўнае ў гэтым абрадзе — вяселіца, спяваць, жыць у адным рытме з Прыродай ды радавацца жыццю. Так што цяпер мы ўпэўненыя, што Вясна ўжо сапраўды хутка ўступіць у свае правы.

Марыя Памецька,
метадыстка Цэнтра беларускай культуры, г. Даўгаўпілсе

ЖЫВІЦЕ Ў ШЧАСЦІ!

Вяселле ў Бронным

У беларускай глыбінцы на вяселлях па-ранейшаму зберагаюцца народныя традыцыі, сярод якіх і рэгіянальныя — характэрныя толькі для пэўных мясцовасцяў. Мае нататкі — з Рэчыцкага раёна Гомельшчыны.

Раней на ўпрыгожаным возе (каляровыя стужкі, кветкі, бомы пад дугой...) ехалі малады і пад вянец, і на месца вяселля-застолля. І цяпер іх транспартны сродак, па той даўняй традыцыі, таксама ўпрыгожваюць: з улікам сучасных тэндэнцый. Вось бліскучая машына з маладымі пад’ездае да вясковай хаты. На дошчачцы паслалі ручнік бялюсенькі: маладым каб стаць. Хвалююцца родныя, блізкія, сябры — можа не менш за маладых. Для іх — хлеб-соль на ручніку, ікона, кветкі. Важна выконваць даўні абрад: ад гэтага ж, кажуць вясцоўцы, шчасце-доля маладой пары залежыць.

Прыгажуня-маладая Алёна ды такі ж малады Аляксандр — ужо абодва Котавы. Шлюб зарэгістравалі. Калі яны выходзяць з машыны, то на ўсю вёску гучыць старадаўняя вясельная песня. “Па небу месяцчкі гуляе,/ А на стале ложка пуста./ А на стале ложка пуста./ А маці дачушку шукае./ Ляці, ляці, каравай святы./ Дый сядзь на покуці,/ Дый сядзь на покуці, на зялёнае жыта. Дай, Божа, маладым доўга жыці!” — спявае Кацярына Пяршлевіч. А тым часам адкусваюць малады каравайны пачастунак. Сват звязвае-спалучае ім ручніком рукі. На іх абодвух, як на адно цэлае, адзязваюць рознакаляровую гірляндку: “Каб жылі ў шчасці ды абдымаліся, і на радно не забываліся”.

Як жа рэчыцкі хлопец-гараджанін прыгледзеў сабе вясковую прыгажуню? Між людзьмі — пагалоска: тут, у

Выцінанка Жэні Сухаверхавай

Бронным Алёна працавала, на зямлі продкаў, свінак на ферме даглядала. Неяк, было, Саша-дальнабойшчык (а раней то мог быць і казак на кані...) ехаў, ды ледзь на свінку не патрапіў, што выбегла на шлях. Ай ды свінка, якая ж разумніца! Пабегла дзяўчына тую свінку ратаваць — і вось жа погляды маладых сустрэліся, і сэрцы адно да аднаго пацягнуліся. Ну проста ў песню сюжэт з Броннага просіцца!

А ў хаце зноў маладых сустрэлі ды блаславілі — ужо маці маладой, Ларыса Уладзіміраўна Кацура, ды маладога, Котава Кацярына Мікалаеўна. Яшчэ й бабуля, Соф’я Паўлаўна, ды ўсе госці з вёскі Артукі. Гожа радня!

Цёплы, сяброўскі настрой, пазітыўная аўра, казалі б сучасныя псіхологі, у тых вясцоўцаў. Іх вочы ззялі цеплынёй, а мазалістыя рукі — сам тое адчуў! — самыя надзейныя ў свеце. Маладых яны віталі, жартавалі, нахвальваючы сваю маладую. Сярод жарцікаў: “Наша маладая ня ўмее хату месці, а ваш малады лапці плесці — дык трэба іх да кучы звесці”. Во дзе жыццёвая праўда: хай адзін аднаго вучаць! А сват праводзіць маладых на цэнтральнае месца: там два крэслы звязаны прыгожай стужкай. І ўсё тое дзеянне — пад беларускія народныя мелодыі, пад гармонік і дудку.

Вельмі ўражае глыбокая мудрасць вясцоўцаў, што працяляецца на вяселлі: у плыні слоў, і ў абрадавых дзеях. То здорава, што ў Беларусі ёсць “Вяселле Фэст”: важна зберагаць каштоўныя вясельныя традыцыі беларусаў. (Пра тое — інфармацыя, відэа ў Фэйсбуку: “Вяселле фэст/Wedding festival”. — Рэд.)

Мікола Гарывада, фалькларыст

СА СТУЖКІ НАВІН

Дзмітрый Мезенцаў: «Супольная гуманітарная прастора ў Расіі і Беларусі надзвычай шырокая...»

У Міністэрстве інфармацыі Беларусі прайшла рабочая сустрэча з Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Расіі ў Беларусі Дзмітрыем Мезенцавым

Размова вялася пра медыйнае супрацоўніцтва нашых краін, пра тое, як асвятляецца беларуская праблема ў Расіі і наадварот — расійская тэма ў Беларусі. Шмат увагі надавалася 75-годдзю Вялікай Перамогі: юбілейную дату нашы народы будуць адзначаць 9 мая 2020 года.

Міністр інфармацыі Беларусі Аляксандр Карлюкевіч адзначыў руплівасць беларускіх СМІ ў адлюстраванні падзей Вялікай Айчыннай вайны. Алесь Мікалаевіч назваў шэраг творчых, медыйных праектаў, якія закранулі самыя драматычныя, гераічныя эпізоды ў ваенным лёсе Беларусі. Журналісты імкнуцца паказаць супольныя намаганні ўсіх народаў былога Савецкага Саюза ў змаганні з фашысцкімі захопнікамі, расказваюць пра ўдзел прадстаўнікоў розных нацыянальнасцяў у вызваленні Беларусі. Подзвігі іх у нашай краіне памятаюць, памяць пра герояў шануюць. Таму сведчаннем і шырокай Міжнародная акцыя “На славу агільнай Перамогі!”, якая доўжыцца й цяпер.

Аляксандр Карлюкевіч і Дзмітрый Мезенцаў

У дружалюбнай сустрэчы з Паслом Дзмітрыем Мезенцавым паўдзельнічалі першы намеснік Міністра інфармацыі Павел Лёгікі, дырэктар выдавецтва “Мастацкая літаратура”, член прэзідыума Саюза пісьменнікаў Беларусі Алесь Бадак.

Як вядома, у апошнія гады папулярнасць сярод літаратараў Беларусі ды Расіі набыў альманах “Созвучие”. На яго старонках актыўна друкуюцца прадстаўнікі розных нацыянальных літаратур Расіі. Варта згадаць публікацыі Саліха Гуртуева (Кабардзіна-Балкарыя), Зульфій Хананавай (Башкартастан), Марата Гаджыева, Анварбека Култаева (Дагестан), Адама Ахматукаева (Чачэнская Рэспубліка) ды іншых паэтаў і празаікаў.

У выдавецтве “Мастацкая літаратура” выходзіць серыя кніг “Сябрына: паэзія народаў Расіі”. Дзмітрый Мезенцаў, звярнуўшы ўвагу на гэтыя важныя супольныя практыкі, паабяцаў са свайго боку шматгранную падтрымку творчых памкненняў беларускіх літаратараў у развіцці беларуска-расійскіх літаратурных, гуманітарных сувязяў.

Сяргей Шычко

МЕСЦА ПАД СОНЦАМ

Вялікая традыцыя, вялікая гісторыя

Нацыянальны гістарычны музей стаў асноўным арганізатарам I Рэспубліканскага краязнаўчага форуму Беларусі, які праходзіў там 12–13 сакавіка

Падобныя ініцыятывы ажыццяўляліся й дагэтуль. Але ў такім фармаце форум ладзіўся ўпершыню, і яго арганізатары ставілі на мэце паяднаць краязнаўцаў з розных куткоў Бацькаўшчыны. У Гістарычным сабраліся тыя, хто нібы адкрывае Беларусь наноў ды хацеў бы расказаць пра свае краязнаўчыя праекты.

У вітальным слове старшыня Пастаяннай камісіі па адукацыі, навуцы й культуры Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу, доктар гістарычных навук Ігар Марзалюк заклікаў беларусаў пазбаўляцца комплексаў мізэрнасці й правінцыйнасці ды памятаць, што “за нашымі плячыма — вялікая традыцыя, вялікая гісторыя, і кожны з нас мусіць яе любіць, шанаваць і тыражаваць веды пра яе”. Сапраўды, не кожны музейны супрацоўнік, гісторык ці навуковец захоча збіраць гістарычныя факты й праводзіць даследаванні, каб даказаць усяму свету, што маленькая вёсачка, раённы горад, у якім ён жыве й працуе, — значная гістарычная, культурная й турыстычная мясціна. І мала хто нават здагадаецца, што гэта сапраўды так. Нездарма ў беларускай глыбінцы па сёння стаяць палацы, кас-

цэлы й цэрквы, якія здзіўляюць веліччу пасярод вясковага пейзажу. Чым не сведчанне, што будаваліся яны ў даўнія часы ў шматлюдных месцах, не меншых па значнасці, чым сучасныя індустрыяльныя гарады.

Краязнаўчы форум быў прымеркаваны да Трохгоддзя малой радзімы. Многіх з краязнаўцаў, якія прыехалі ў Мінск, менавіта любоў да “малой радзімы”, дзе

можна конкурсу краязнаўчай літаратуры за 2017–19 гады. Усе 200 прац, дасланыя на конкурс, прадстаўлены былі на выставе ў музеі. Былі намінацыі, прысвечаныя Трохгоддзю малой радзімы, 75-годдзю Вялікай Перамогі, “Мой род, мая краіна” ды іншыя. Журы конкурсу адзначыла дыпламамі некалькі дзясяткаў чалавек, а таксама ўстановы культуры, адукацыі,

знаўца, педагог. Ён напісаў каля 45 кніг на краязнаўчыя тэмы. А ў намінацыі “Краязнаўства рэгіёнаў Беларусі” перамагла кніга Алеся Зайкі “Крыніцы і вытокі: нарысы з гісторыі ды культуры Івацэвіччыны. Да 500-годдзя горада Івацэвічы”. Дыплом быў уручаны рэдактару кнігі Валерыю Гапееву.

Міністэрства інфармацыі, з падтрымкай якога праходзіў форум, таксама вызначыла сваіх пераможцаў. За значны ўнёсак у развіццё й папулярнасць беларускай краязнаўчай літаратуры Ганаровай граматай Міністэрства ўшанаваны краязнаўцы Валеры Мароз, Анатоль Бензярук, Анатоль Гладышчук і Леанід Несцячук.

У часе працы секцый форуму гаварылася пра экалагічнае краязнаўства й турыстычную дзейнасць, а таксама пра яго месца ў сістэме навукова-даследчай працы, узгадваліся біяграфіі асоб, якія шмат зрабілі для развіцця айчыннага краязнаўства. Форум сабраў і дзве канферэнцыі: студэнцкую “Маладзё і краязнаўства” ды школьнікаў “Пазашкольнае краязнаўства: досвед рэгіёнаў”. Па выніках працы секцый выйдзе зборнік у электронным і друкаваным выглядзе, які атрымае

Ганаровыя ўдзельнікі Форуму краязнаўцаў

яны нарадзіліся, падштурхоўвае складаць пра яе кнігі, рабіць навуковыя адкрыцці. У часе форуму ўшанавалі лаўрэатаў і пера-

інфармацыі ды навукі. Гран-пры конкурсу атрымаў вядомы ўраджэнец Пастаў Ігар Пракаповіч: пісьменнік, географ, края-

кожны ўдзельнік. Выданне паступіць у Рэспубліканскі цэнтр экалогіі ды краязнаўства, на кафедрэ падрыхтоўкі краязнаўцаў Беларускага дзяржпедуніверсітэта імя Максіма Танка, у Беларускай дзяржуніверсітэце культуры й мастацтваў, бібліятэцы й музеі ва ўсіх рэгіёнах Беларусі.

Напрыканцы форуму большасць краязнаўцаў выказала жаданне стварыць у краіне краязнаўчае таварыства, выдаць “Энцыклапедыю краязнаўцаў Беларусі”. Форум збіраюцца ладзіць і надалей, запрашаць на іх будучыя беларускія, так і замежныя краязнаўцаў, а таксама беларусаў замежжа, якія цікавяцца родным краем.

Акрамя Гістарычнага музея, у ліку арганізатараў форуму краязнаўцаў — Беларускі фонд культуры, Нацыянальная бібліятэка, Выдавецкі дом “Звязда”, Саюз пісьменнікаў Беларусі. Падтрымлівалі праект міністэрства інфармацыі ды культуры.

Ганна Лагун

ХРОНІКІ ДЫЯСПАРЫ

І для школьнікаў, і для ветэранаў

Шэраг цікавых імпрэзаў правялі апошнім часам беларусы Тальяці

Актывісты Беларускай нацыянальна-культурнай аўтаноміі “Нёман” пашыраюць у Тальяці веды пра беларускую культуру, нашу мову не толькі праз фестывалі, маштабныя імпрэзы гарадскога ўзроўню. Часам, як вядома, камерныя сустрэчы нават больш прыдатныя для таго, каб дзяліцца з людзьмі рознага ўзросту тым, што, як кажуць, за душой маем. І тэмы для гутарак могуць быць самыя розныя.

Кіраўніца суполкі “Нёман” Людміла Дзёміна даўно ладзіць творчыя сустрэчы са школьнікамі Тальяці. Вось і ў лютым былі такія. Спачатку Людміла Іванаўна сустракалася з першакласнікамі 59-й школы ў Дзіцячай бібліятэцы № 12. Гаварыла з імі пра 75-годдзе Вялікай Перамогі. Распавяла, што Беларусь першай прыняла ўдар ворага, і як шмат гора прынесла вайна ў сем’і савецкіх людзей. Расказвала пра падзвігі савецкіх салдат у гады Вялікай Айчыннай вайны, пра тое, як выжывала ў вайну яе бабуля Кацярына, якая была партызанскай сувязной, і што дзядуля, Іван Салановіч, не вярнуўся з фронту. Пазнаёміла дзяцей з аповяданнем Надзеі Надзеждзін “Партызанка Лара” — пра маленькіх разведчыц.

А на сустрэчы Людмілы Іванаўны з вучнямі 3 класа Ліцэя № 19 гаворка ішла пра беларускія народныя казкі. Яны,

як вядома, вельмі займальныя, павучальныя. Госця пазнаёміла дзяцей з казкай “Ад крадзенага не пасыцееш”. Цікавым атрымаўся разбор казкі, кожны мог выказаць сваё меркаванне.

Далучылася суполка “Нёман” і да сацыяльнага праекта “Время Тольятти-2020”: было яркае выступленне народнага ансамбля беларускай песні “Купалінка” ў Гандлёвым цэнтры “Русь — на Волге”.

І зноў жа ў лютым, пакуль не былі ў Расіі адменены масавыя мерапрыемствы з-за эпідэміі каранавіруса, у Культурным цэнтры “Автоград” прайшла вялікая імпрэза “75 гадоў без вайны”. “Колькі талентаў сабралася! — напісала ў рэдакцыю Людміла Дзёміна. — Шмат было й маленькіх выканаўцаў, і дарослых удзельнікаў. У вялікай зале выступілі лепшыя калектывы цэнтры й горада, сярод іх — і наш гурт “Купалінка”, які

парадаваў глядачоў новымі касцюмамі, кранальнай беларускай песняй “Два полі”. Гэты вядомы твор кампазітара Эдуарда Ханка на верш Анатоля Вяцінскага — пра лёс маладога хлопца, пра поле яго жыцця даваеннага й тое, дзе ён паміраў на вайне. “Купалінка” расчуліла публіку, артыстак яна вітала пасля выступлення крыкамі “Ура!” і “Брава!”. А наш ансамбль гатовы да новых канцэртных праграм і сустрэч з юнымі навучэнцамі школ горада”.

Крыху пазней мы атрымалі паведамленне: губернатар Самарскай вобласці Дзмітрый Азараў бабываў у Тальяці, калі напярэдадні 8 Сакавіка ў горадзе ўшаноўвалі жанчын. І прыемна было даведацца, што Ганаровым знакам губернатара “За ўнёсак ва ўмацаванне дружбы народаў” была ўшанавана й Людміла Дзёміна: як старшыня праўлення мясцовай грамадскай

Губернатар Дзмітрый Азараў уручае ганаровы знак Людміле Дзёмінай

арганізацыі “Беларуская нацыянальна-культурная аўтаномія “Нёман” гарадской акругі Тальяці” ды як кіраўніца народнага самадзейнага калектыву аддзела мастацкай творчасці Культурнага цэнтры “Автоград”.

Нагадаем, што гэта ўжо не першая высокая ўзнагарода нашай супляменніцы. У прыватнасці, у 2015-м актывістка беларускай дыяспары адзначана была Ганаровым знакам мэра “За заслугі перад гарадской акругай Тальяці”, а ў кастрычніку 2019-га ў Мінску ўзнагароджана юбілейным медалём Міністэрства замежных спраў “100 год дыпламатычнай службы Беларусі”.

Віншуем, Людміла Іванаўна! Рады за вас!

Іван Іванаў

“Купалінка” на сцэне ў Культурным цэнтры “Автоград”

ТАЯМНІЦЫ БЫЦЦЯ

Зіму ў Рыме не спалілі...

У сталіцы Італіі ўпершыню сёлага ў Культурна-адукацыйным цэнтры “Францыск Скарына” святкавалі Масленіцу

Пра падзею ў рэдакцыю напісала 2 сакавіка Ніна Пашчанка, кіраўніца цэнтры. Зусім каратка: у суботу ў цэнтры прайшоў свята “Масленіца”: “Всяліліся дарослыя і дзеці. А італьянскія таты, госці ўпершыню пакаштавалі бліны з рознымі начинкамі, вывучылі слова “оладушкі”. Пудзіла Зімы так і не спалілі: бо нашы першаклашкі яе пашкадавалі”.

Потым спадарыня Ніна згадала, як весела адзначалі Масленіцу ў яе родным горадзе Оршы: “На плошчы каля Льнокамбіната стаялі палаткі з блінамі ды шашлыкамі. Быў і велізарны слуп, на які трэба было залезці, каб зняць пеўня ці боты. Некалькі чалавек узбіраліся на плечы адно аднаму, выбудоўваючы лесвічку, а вышэй залезіў самы спрытны. Шмат было няўдач, але заўсёды знаходзіўся той, хто прымудраўся забраць падарунак. Выступалі самадзейныя гурты ў народных строях. А потым спальвалася велізарнае пудзіла. Мая мама і яе аршанскія сябры па гэты час адзначаюць Масленіцу”.

Вось і варта падумаць, калі паступаюць трывожныя весткі з Італіі ў сувязі з вялікімі ахвярамі ад каранавірусу: спальваць трэба было Зіму, якая ўвасабляе ўсё ліхое, ці пашкадаваць?..

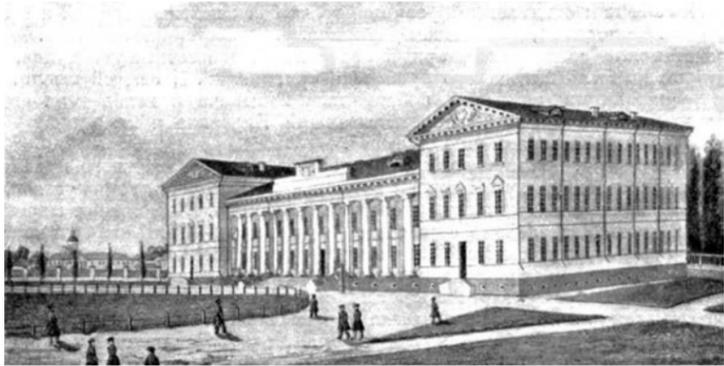
Рыгор Гарэшка

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Сваяцтва моё, калі чытаеш тыя вершы па-ўкраінску, бачна, як кажуць, няўзброеным вокам, і словы зліваюцца ў адзіную палітру вобразнага мыслення. Каму цікава — гляньце арыгінал <https://www.litres.ru/bagushevch-franc-shak/dudka-belaruskaya/chitat-onlayn/> ды параўнайце з тым, як хораша перастварыў радкі беларускага класіка паэт з Нежына: “Та! Чому не граеш?/ Ты хіба не знаеш?/ Пра мою погубу?/ Бо як тая рыба,/ Що аб кригу б’ється./ Так і я, здаецца,/

Мемарыяльная дошка

Так выглядаў вядомы будынак раней

Сорок рокаў б’юся/ І хоч ні здаюся./ Ніяк ні потраплю/ Хоч адну краплю/ Та знайці водіці/ З такоі крынціці./ Що, хто п’е ту воду/ Здобува свабоду./ Грай, бадоро грай./ Або ж долю дай!” Вось, пэўна, лепш і не сказаць пра адзінства паэта з воляй-марамі народа!

З пастамента бачыць гасцей парка бюст графа Ільі Безбародзькі (1736–1815) — гэта быў старэйшы брат князя Аляксандра. Таксама сабе славу заслужыў. Ён аддаў частку сваіх сродкаў і падарыў землі, свой раскошны сад пад будаўніцтва гімназіі, а потым і давёў да ўвасаблення мару свайго брата. Пазней унук Ільі Андрэевіча, Аляксандр Кушалёў-Безбародзька, прызначаны імператарам Аляксандрам І апекуном навучальнай установы ў 15-гадовым яшчэ ўзросце, у 1820-м перадаў Гімназіі вышэйшых навук выдатную бібліятэку: 2500 тамоў. Граф у скульптурнай выяве падобны да рымскага патрыцыя — магчыма, гэта даніна стылю той эпохі. Кучаравая чупрына, ганарлівая пасадка галавы, жывапісныя зморшчыны свабоднага крою адзення. Моц шыі ды шырока разгорнутых на глядача плячэй. Улоўліваецца ў паглядзе, усім вобразе мужнасць і скіраванасць у будучыню. І вуліца там, дарэчы, называецца Графскаю: даніна павагі ад нашчадкаў графу за яго справы. Ды так было не заўсёды... І не красавацца б вобразу графа перад яго жаданым стварэннем, калі б не ўпаргасць Фёдара Сцяпанавіча Арвата: той быў рэктарам гі-

тарычна-філалагічнага інстытута з 1978 па 1995 год. Савецкі рэктар даведаўся, што Бог ведае як, але ж апынуўся гэты надмагільны бюст (а граф быў пахаваны ў Санкт-Пецярбурзе), на задворках Кіеўскага музея. На бюсце-галаве графа... выгіналі цвікі для розных патрэбаў ці яшчэ іншыя дробныя дэталі распроствалі. Ну ці ж не цудам была такая знаходка! Часам, бывае, гісторыя ў вачах нашчадкаў спрабуе калі не выправіцца, то хоць бы апраўдацца. І бюст графа перавандраваў з “цёмнага пакою невядомасці”, па выразе Мікалая Гогаля, зноў у неўміручасць. Зноў нібыта вярнуўся сам граф на сваю зямлю, у свой любімы сад: цяпер на яго месцы шуміць Графскі парк, а замест жывапіснага круглага возера пастаўлены помнік нежынцам, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. На тэрыторыі ж парка — і помнік Мікалаю Гогалю, а таксама Настаўніцы: як даніна павагі мудрай носьбітцы дабрыві і святла. Помнік Настаўніцы, дарэчы, самы першы ва Украіне — гэта ўвасабленне мары Фёдара Арвата. Ададазім

назвай “Книга всякой всячины” ды запісаў туды ўсе слоўцы, прымаўкі, што пачуў на кірмашы. Пасмейваўся, жмурыўся — і зноў пісаў.

Пазней, больш чым праз 40 гадоў, прыехаў сюды й Францішак Багушэвіч: значна старэйшым, чым Гогаль у свой час. (У інтэрнэце ёсць звесткі, што “Нежын быў абраны Багушэвічам невыпадкова: пад час яго вучобы там працаваў старшым лектарам яго дзядзька, родны брат маці Аляксандр Галаўня. — Рэд.) Тады ўжо навучальная ўстанова называлася: Юрыдычны ліцэй. Вось ён ідзе гулкімі калідорамі, ня змешваючыся з вясёлай грамадой, што бяжыць у сад. Травенскае сонца, свежая зеляніна, і прыляцелі на возера шустрыя качкі — усё так і цягне ліцэістаў туды! А Францішак ўжо 25 гадоў! Ён змучаны неймаверна шуканнямі праўды й сябе, зжурбаваны невядомасцю лёсу брата свайго, Уладзіслава. Блізкія сядзяць у турме ў Вільні: бацька, і сястра Ганна, і яшчэ адзін брат... “Ой, гора ж маё...” Пасля крывавага падаўлення паўстання Кастуся Каліноўскага брата Уладзіслава (у некаторых крыніцах: Уладзіміра, і гэта той жа самы чалавек. — Рэд.) саслалі ў Сібір. Ці жывы ён, ці здаровы? Ці ня зламаўся характар пад кайданамі? Францішак, нагадаю, сам жа быў актыўным удзельнікам паўстання, ваяваў у атрадзе Людвіка Нарбута. Дзеля вызвалення народа пакінуў настаўніцтва, быў гатовы ў імя высокіх ідэй рызыкаваць жыццём...

Мне бачыцца, як Францішак прысеў адзінока на лаўцы ў парку. Душа яго ў жалобе, аж разрываецца ад тае роспачы, што наваліліся. “Ой, гора ж маё...” — стукае рэфрэнам у галаве. Пазней у яго з’явіўся й верш “Гора” з такім 8-разовым радком-паўторам. Застаецца ўнутры горкі металічны прысмак, які нагадвае яд. Ды й рана былая, у баі атрыманая, мучыць яго штораз у непагадзь. А за болем выпаўзаюць горкія, балючыя ўспаміны. Ён закончыў Віленскую гімназію, вучыўся ў Пецярбургскім універсітэце на матэматычным факультэце, а Кастусь Каліноўскі, старэйшы на два гады, — на юрыдычным... Францішак разумее, што яго доля — навукі, што без іх ён сляпы й глухі. А давалася ж рабіць выбар. Як ні любіў навукі, а далучыўся да тых апантаных людзей, якія змагаліся за волю

Уваход у Нежынскі дзяржуніверсітэт імя М.В. Гогаля

і права народа. Напісаў заяву ва ўніверсітэце, што стан здароўя не дазваляе яму пакуль вучыцца. Пакінуў, не мог не пакінуць шчылінку для далейшага наву-

Сустрэча

чання. А цяпер вась ён — у Нежыне, і абарваны практычна ўсе сувязі з сям’ёй, роднымі, сябрамі. Ён жа не проста вучыцца прыехаў — хаваецца ад рэпрэсій. (Трохі грошай на дарогу ў Нежын і на першы час яму дала маці Яна Карловіча — паўстанца, які быў “правай рукой” Кастуся Каліноўскага. — Рэд.) Там, на Бацькаўшчыне, столькі болю! Пакаралі смерцю тысячы паўстанцаў, павешаны на плошчы ў Вільні разам з паплечнікамі гарачы праўдалюбец Кастусь. У 26 гадоў! І там жа, кажуць, пад шыбеніцай іх закапалі ды знаку не пакінулі, месца зраўнялі.

Меў Францішак Багушэвіч тыя перапісанья Кастусёвы “Лісты з-пад шыбеніцы”, што патаемна хадзілі па руках. “Нямаш, браткі, большага шчасця на гэтым свеце, як калі чалавек у галаве мае розум і навуку”. Такі пакінуў сябра заповіт наступнікам. Як і вершы Тараса Шаўчэнкі, зашыў былы паўстанец “Лісты...” у старую сваю шапку: бо нядрэмнае ж вока царскай ахранкі паўсюль. (У інтэрнэце ёсць “Спісок удзельнікоў восстання 1863–1864 гг., сосланных в Западную Сибирь” — <http://kdkv.narod.ru/1864/Ssilka-ZapSib.html#02> — Рэд.) “Ой, гора ж маё...” — нібы сама душа выплюхнулася ў крыку, а потым і ў радках. Няма даты ні пад адным вершам, а гэта значыць, што піша ён спантанна, зноў і зноў вяртаючыся ў думкі, у зачыны вершаў. Піша ўрыўкамі...

А заява ў прыёмную камісію ліцэя захавалася з датай — у гарадскім архіве Нежына.

**“Его Превосходительству
Господину Директору
Нежинскому графу
Кушелёву-Безбородько и
Действительному Статскому
Советнику и Кавалеру
Егору Павловичу
Стеблин-Каменскому
Дворянина Франца
Казимировича Богушевича
Прошение.**

**Желая ревностно заняться
приспособлением себя к Государственной службе по гражданской части, честь имею покорнейше просить его Пре-**

Присем честь имею представить:

**а) Свидетельство Санкт-Петербургского университета;
б) Копию Указа о дворянстве;
в) Метрическое свидетельство.**

г. Нежин 1865, Мая 7-ого дня”.

29 траўня залічылі яго ў ліцэй. Зняў пакой у доме мяшчанкі Мукіной. Хоць бацькі мелі зямлю (паводле адных крыніц — 300 дзесяцін (гектараў), па іншых — 200), ды не мог папрасіць грошай ад маці: яна памерла 20 мая 1863-га. Стыпендыя Францішак ня меў, а за кватэру, стол, навучанне плаціць трэба было ў тэрмін. Дзе выйсе? Рэпетытарства! Захаваўся ліст ад 26 жніўня 1865 года, высланы ім з Нежына маці Яна Карловіча, польскага этнографа: “Толька нядаўна я атрымаў рэпетытарства на вельмі цяжкіх для мяне ўмовах, але для Нежына яно даволі добра аплочваецца — за 8 руб. у месяц (бяруць тут студэнты ліцэя і па 3 руб.), чаго ўжо хапае на стол і на кватэру, і я за-

Ф. Багушэвіч — ліцэіст

даволены, што не буду ў цяжар людзям, якім і без мяне шмат турбот...”

...Францішак ішоў пад дажджом праз увесь грэцкі квартал да дзяцей заможнага нежынскага купца. (У Нежыне раней было немалое пасяленне грэкаў. Пра тое ёсць згадка далей у тэксце. — Рэд.) У любую непагадзь вуліца здавалася яму доўгай. Пад стаптанымі ботамі чвакала гразьта: чва-чва... Эх, хоць бы не разваліліся. У сенцах яму прыйшлося пераабуцца ў капцы (дамашнія лапці), а боты як прыселі ў брудную лужынку. Там пахла сыгасцю, спецыямі ды вільнёвым варэннем. Настаўнік стаў да печкі, прыхінуўся да яе спіной. Дзеці раскрылі сшыткі. Урок матэматыкі пачаўся.

У тым доме яго заўсёды запрашалі да стала, на гэты ж раз некай забыліся: перадвелькодная мітусня... А ў яго язык не павярнуўся прасіць жалаванне наперад. Што ж, затое ў яго ёсць свечкі — а гэта цэлы скарб! І не трэба падсаджвацца з кнігамі да стала гаспадыні, калі тая цыруе дзіцячае адзенне. Можна пісаць у сваім пакоі. А думак жа колькі — аж галаву зносіць! Альбо чытаць Тараса. Грозна, каларытна, магутна! Кожны радок — баец!

восходительство дозволить поступить в число студентов лицея Кушелёва-Безбородько, вверенного Вашему Превосходительству.

З эпохай

Але яму ж трэба яшчэ на ўрокі. Дождж проста ашалеў і хвастаў апантана, бы за нешта помсціў. Абмінуўшы двор грэцкай Міхайлаўскай царквы, выйшаў да Мікалаеўскага сабора, і адтуль — ужо рукой падаць! Ва ўдавы ў вітальні было чыста й халаднавата. Калі здымаў боты, з горыччу зразумеў, што чакаюць выдаткі. Адзін быў мацнейшы, крактаў, як і шавец Мітрыч, які рэстаўраваў іх, але ж трымаўся. А другі бот прасіў кашы, як кажуць. І Мітрыч тады нічога з яго не ўзяў, толькі папрасіў: “Пачытай яшчэ Тараса. Эх! За душу хапае...” Гарачы чай з парэчак і ліпавага квету, абаранкі да чаю — ой, як тое было дарэчы! А пасля двух урокаў працягнула ўдава яму скрутак: прымерце, пане настаўнік. І нічога больш не сказала. Жыццё навучыла яе гаварыць толькі тое, што лепш за маўчанне.

Цемрадзь ізноў цямнокая, ледзь даплёўся дадому, намацаў клямку, адчыніў дзверы. З замілаваннем глядзеў на свае амаль новыя боты! Беражліва сцёр з іх бруд. Старыя можна аддаць Мітрычу на латкі. Сагрэў рукі, пачаў пісаць прашэнне на імя дырэктара ліцэя Ягора Гудзімы з просьбай выдзеліць яму стыпендыю.

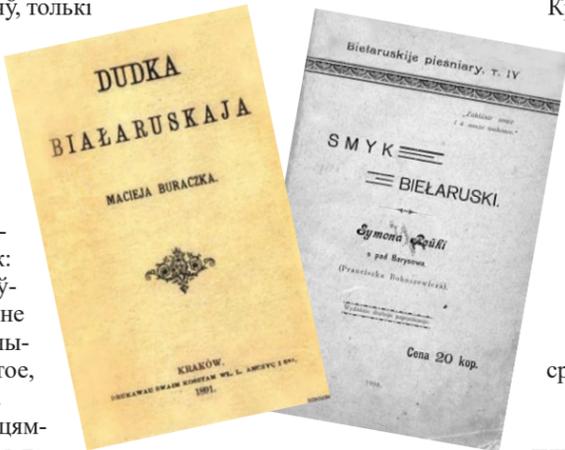
Адказу й чакаць доўга не прыйшлося: адмовлі. Шмат у ліцэі маламаёмных, і казённых коштаў на ўсіх не хапае. Сябры парайлі Багушэвічу звярнуцца да Якава Почака, што ачольваў Нежынскае дваранства. І ліцэіст піша: “Не імея никаких средств для жизни, я не имею возможности продолжать обучение за собственный кошт: моя бедность заставляет меня просить начальство о назначении стипендии...” Да заявы таксама былі прыкладзены тры сведчанні — як доказ таго, што ліцэіст не можа далей аплаціць навучанне, знаходзіцца ў крайняй патрэбе. За яго паручыўся штабс-ротмістр Мікалай Міларавіч, паручнік коннай артылерыі Міхаіл Фалькоўскі ды адстаўны паручнік Кіеўскага гусарскага палка Канстанцін (прозвішча неразборліва). Пэўна, Францішак не быў замкнёны, меў знаёмых і сярод месцічаў. Але — зноў адмова. І давалося перацягнуць яму на ўскраіну, у дом Вакулёныкі: пакой здымаць танней.

Нежын яму палюбіўся. Чаго варта рэчка Асцёр, парослая дзіва-травамі. Не паспеў прысеці на беражок, як налятаюць радкі вершаў. А якія песні разносяцца вятрамі: бываюць і зычныя, бадзёрыя, але часцей спявальныя плачы-галашэнні.

Гандлёвае жыццё ў горадзе кіпела. Грэцкія купцы, колісь Багданам Хмяльніцкім запрошаныя, аселі тут грунтоўна, будавалі царквы ды школы. 25 храмаў розных канфесій было, у розных архітэктурных стылях: класіцызму, украінскага, старажытнаруускага ды візан-

тыйскага барока. Вабіла мова народа — жывая скарбніца мудрасці. Крыніца сілы й акрылення. І як жа мовы падобныя ў нечым галоўным! Багушэвіч піша вершы па-ўкраінску, перакладае на беларускую, потым — на польскую. Чытае ўслых, прыкмячае ўдалыя сугуччы. Знаходзіць свежыя нюансы гучання. Вышуквае ў паліфані фальклору сваю Музу — дудку беларускую. Музу всеялоці й тугі.

На факультэце яго навучалася

Паэтычныя зборнікі Францішка Багушэвіча

36 ліцэістаў. Яны былі з дваран, мяшчан, купцоў і духавенства, але ўсіх паядноўвала цяга да навук, мастацтва, літаратурных заняткаў. Аляксандр Кушалёў-Безбародзька да 25-годдзя ліцэя падарыў яму 176 карцін у пазалочаных рамах — рускіх і еўрапейскіх мастакоў. Гэта каб ліцэісты развіталіся эстэтычна. Проста дух захоплівае ад пераліку найвядомых імёнаў: Анібале Карачы, Джавані Т’эпала, і яшчэ Тыцыян, Рафаэль, Мікеланджэла, Перуджына, Вазары, Рубенс... З рускіх — Апалон Макрыцкі ды вядома ж, Карл Брулоў. Ва ўніверсітэце ёсць і цяпер карцінная галерэя, на творы з якой неаднаразова замахаўся злюдзі.

А ў парку пры ліцэі было нешта нахштальт Афінскай школы: вяліся навуковыя дыспуты, азартныя спрэчкі, пошукі новых формаў выказвання думак. “Школа” ж у перакладзе з грэцкае мовы — гэта вольны час, забаўка, адпачынак. Гэта ў нашым часе перакруцілі яе сутнасць, ператварылі школу ў казарму, падпарадкаванне, муштру. А ў тагачасным Нежыне чуюцца мне цытаты з французкай, нямецкай, італьянскай. І, вядома ж, латынь! Адзін з выпускнікоў тых гадоў піша: сад быў нашай акадэміяй. Другі скажа так: веяла там добрым, здаровым духам, моладзь вучылася, развіваючыся.

Пры паступленні Францішка Багушэвіча ліцэіў узначаліваў Ягор Сцеблін-Камінскі, ён меў славу ў трох іпастасях: як прыстойны чалавек, вучоны, умелы адміністратар. У бібліятэцы налічвалі 12450 тамоў. Былі абсталяваныя кабінеты фізікі, хіміі, гісторыі. Ажно 4600 экспанатаў мінералаў, мноства пудзілаў жывёл і птушак, а найкаштоўнай была калекцыя старадаўніх манет: 441 адзінка. Францішак Багушэвіч, я ўпэўнена, быў у

вучобе старанны, руплівы, і калі напісаў заяву паўторна 11 снежня 1867-га, то стыпендыю яму налічылі, і ён уздыхнуў з палёгкай. Цяпер можна тварыць! Ён, дарэчы, строга да сябе ставіўся, і многія вершы знішчыў: яны, лічыў, не варгыя былі таго, каб іх чыталі.

З 36 выпускнікоў ліцэя 26 атрымалі чыны 12 класа. У архівах захавалася ведамасць на імя выпускніка Ф.К. Багушэвіча. У ліцэі была тады 4-бальная сістэма адзнак. Давайце прыгледзімся, паразважаем.

- Богословие — католик
- Энциклопедия законовведения: 3,5
- Государственные законы: 3
- Законы про финансы: 4
- Гражданские законы: 3
- Криминальные законы: 3,5
- Полицейские законы: 3
- Российская история: 3,5
- Статистика: 3,5
- Российская словесность: 3,5
- Практическая часть рос. словесности: 3,5
- Немецкия язык: 4
- Годовое сочинение: 4
- Сумма баллов — 45,5, средний — 3,5
- Поведение: отличное.

Па заканчэнні ліцэя Багушэвіч у Чарнігаве працаваў у палаце крымінальнага й грамадзянскага права. Жыў на здымай кватэры ў доме нейкага Мухі. Той дом не ацалёў, а вуліца Багушэвіча ў Чарнігаве — ёсць! І кожны дапытлівы чарнігавец ведае, што там у другой палове XIX стагоддзя жыў, тварыў і працаваў будучы класік беларускай літаратуры.

Потым па справах службы яго накіравалі ў Канатоп: судовым следчым. Скарб у Францішка малы, перавозіў у асноўным кнігі ў дарожным куфры, а сярод іх — спісанія старонкі вершаў і прозы. На ўкраінскай, беларускай і польскай мовах. Увесь асноўны скарб жа — у галаве ды ў сэрцы. Мясцовы фурман, пераносчы рэчы ў пралётку, касаварышца на прыезджага: па адзенні як пан, а па звычках — і зусім не пан. Гарадок сустрэў яго сонна й абыякава.

Вулачкі разбягаліся там ад цэнтра крыва і наўскос. Ніхто й ня чуў аб праектах планавання. Двароў — 2177, каля 9 тысяч жыхароў. Два заводы, чыгуначныя майстэрні. Канатоп — цэнтр хлебага гандлю, таму лавак, дробных крамак было шмат: аж 80. Харчэўняў — 11, заезных двароў толькі тры. 2 вучылішчы, бальніца на 25 ложка-месцаў. Пра тое ён справіўся загадзя. Здавалася, нішто там не пераменіць размеранае жыццё-ківач: ноч-дзень-ноч. Але ж як гарадок змяняўся ў часе сямідзённых кірмашоў! Ён скідаў соннасць, расцвітаў, сыпаў музыкай, дасціпным словам. Колькі добра звозілі ў Канатоп! Глядзець — не пераглядзець. І гандлявацца ўмелі: цэлы спектакль разыгрывалі! Стаіць сабе Францішак недзе там ды ўбірае ў сябе і гул, і гоман, і слоўцы, анекдоты,

песні. Жывыя плыні народнай гаворкі. Шэпча сам сабе слова Гогаля: так, дакладна ўсё “язык животворящий, обновляющийся... и что ни слово — то жемчуг или золото!”

У прадмове да кнігі “Дудка беларуская” чытаем выпакетаванае: “Братцы мілыя, дзеці Зямлі-маткі мае! Вам афярыючы працу сваю, мушу з вамі пагаварыць трохі аб нашай долі-нядолі, аб нашай бацькавай спрадвечнай мове, каторую мы самі, да і не адны мы, а ўсе людзі цёмныя “мужыцкай” завучь, а завецца яна “беларускай”. Я сам калісь думаў, што мова наша — “мужыцкая” мова, і толькі таго! Але, паздароў Божа добрых людцоў, як навучылі мяне чытаць-пісаць, з той пары я шмат гдзе быў, шмат чаго відзеў і чытаў: і праканаўся, што мова наша ёсць такая ж людская і панская, як і французская, альбо нямецкая, альбо іншая якая...”

Працаваў Багушэвіч, жывучы ў Канатопе, і над складаннем беларускага слоўніка. Працу судовага следчага выконваў старанна, і асабліва ў зямельных цяжбах часцей за ўсё абараняў мужыкоў. Там жа сустрэў і свой лёс: мінчанку Габрыэлу Міхайлаўну Шкленнік, сціплюю, выхаваную, са збыднелае шляхты. Увайшло ў ягоны лёс асабістае шчасце, раскрыла дзверы новая Муза сямейнасці. Так, ужо не малады: 34 гады, пры пасадзе. У 1874-м і пажаніліся. Праз год у сям’і нарадзілася Канстанцыя, а ў 1881-м сыночак-дубочак Тамаш. Па начах сніцца Францішку Бацькаўшчына, яе лясны-пералескі, дзе ўсе лісточкі “гамоняць беларускаю мовай”, і рачулкі таксама. “Божа ж ты мой! Як там прывольна дыхаць сярод асілкаў-дубоў!” Цень маці стаіць каля галавы ды пра нешта моліцца.

За прыкладную службу меў ён званне кавалера ордэна св. Станіслава 3-й ступені. А ў 1876-м быў узнагароджаны ордэнам Анны 3-й ступені, запісаны ў прыдворныя дарадцы. Ды што яму ўзнагароды? Сям’я марыць пераехаць у родныя мясціны. Усе размовы пра тое — і за гарбатай, і пасля, і бяссоннымі

Ф. Багушэвіч з сям’ёй і Ганнай Галейскай

начамі. А яшчэ ёсць задумка: выдаць кнігу беларускіх вершаў.

І вось нарэшце настаў той дзень: расійскі цар Аляксандр III у 1883 годзе каранаванься, і

падзея суправаджалася актам міласэрнасці. Новы цар прабачае ўсіх апальных, былых паўстанцаў. Для іх нават адмысловы тэрмін знайшлі: інсургенты. Гэта каб адрозніваць звычайных бунтаўнікоў ад палітычных. (Слова інсургент паходзіць ад лац. insurgent — паўстанец. Раней інсургентамі называлі ўзброеныя атрады грамадзянскага насельніцтва, якія супрацьстаяць уладам. — Рэд.) Сям’я Багушэвічаў збіраецца ў дарогу. Амаль на дваццаць гадоў прытуліла Францішка ўкраінская зямля, багатая на песні, легенды й казачы дух вольнасці. Пакланіўся ёй ў пояс, дзякуючы за прытулак, былы інсургент. Дарэчы, і ў Канатопе ёсць сёння вуліца імя Францішка Багушэвіча.

Сакавіцкім днём ў 1884 годзе стаялі яны на бруку Вільні: там, дзе адшапачелі гімназічныя гады паэта. У тым горадзе цмяна й неўсвядомлена прабліскаваў яшчэ даўні цярысты шлях яго, дзе крылатая трывога ўваблялася ў крэда жыцця. Туга моцная горла сціскала, да сэрца падкрадвалася: тут быў павешаны Кастусь. Яны аглядаліся, ледзь дыхаючы (бо шчасце й туга разам грудзі перапаўнялі), ды ледзь верылі, што вярнуліся. І можна пускаць карані, уладкоўваць родовае гняздо ў Кушлянах. Марыў Францішак павазіцца з грыбніцай ды гадаваць баравікі на градках. У тым ён быў спец! І яшчэ выдаць свае беларускія вершы.

З родных Кушлян Францішак піша Адаму Карповічу: “Жонка табе кланяецца і просіць падрабязны рэцэпт калдуноў”. Ніводная ж беларуская сям’я не абыходзілася без гэтай стравы! І ў кожным доме быў адметны рэцэпт іх гатавання. Клянуся сабе, што згатую калдуны на рэцэпце сваёй бабулі Марыі Старасоцкай.

Гэта я ўжо стаю сярод іншай эпохі ды спасцігаю ісціну: ці кожны класік воль такі Чалавек? І колькі павінна быць Чалавека ў класіку, каб так, як Францішак Багушэвіч, любіць мужыка, яго мужыцкую выдумку ды ягонае Богам дадзенае права гаварыць на мове сваіх продкаў. Бачу я найперш Чалавека з вялікім сэрцам, а потым ужо — класіка.

Графскі парк прымоўк і загужыў: настае развітанне пара. А развітаемся мы ненадоўга. Сюды хочацца вярнуцца, каб сустрэцца зноў з паэтам, і можа падбадзёрыць яго. Зрэшты, ці мае ён у тым патрэбу?

На дзядзінцы пры царкве стаіць жабрак і кожнаму, хто паклаў яму грошыкі, жадае царства нябеснага. Звычайна ж тым, хто жывы, жадаюць здароўя. Але, магчыма, жабрак мае рацыю... Нам сапраўды ж ёсць сэнс думаць і пра тое, што пасля сябе пакінем, і за якія такія справы патрапім туды — альбо не.

Святлана Новік, Чарнігаў — Нежын — Чарнігаў. Аўтарка сардэчна ўдзячная за натхненне Рыгору Васілевічу Самойленку ды Аляксандру Яўгенавічу Гадзінскаму.

КАРЫСНЫ ДОСВЕД

Кірыла Тураўскі на Доне

На хутара Пагарэлаў, што ў Белакалітвінскім раёне Растоўскай вобласці, мясцовы Дом культуры носіць імя Кірылы Тураўскага. Там і праходзіла этнакультурная святочная акцыя “Кірыла Тураўскі і наш час”.

Беларусам па ўсім свеце будзе цікава даведацца: гэты год на Доне праходзіць пад знакам знакамітага нашага земляка, усходнеславянскага асветніка XII стагоддзя Кірылы Тураўскага. Святочная акцыя ладзілася ў плыні гэтага духоўнага руху, прайшла 22 лютага: напярэдадні Дня абаронцаў Айчыны. У часе імпрэзы вялася зацікаўленая размова пра тую злучальную нітку, што паядноўваюць розныя эпохі, розныя народы, пра вялікую ўзаемасувязь, здавалася б, розных падзей.

Ініцыятарам творчай сустрэчы стаў жыхар хутара Пагарэлаў Васілій Лук’янаў, які, пішуць расійскія СМІ, пераўтварыў сваё родавае паселішча ў сапраўдны міжнародны турыстычны цэнтр. Дарэчы, у 2001 годзе сам Патрыярх Маскоўскі ды ўсяе Русі Алексій II даведаўся пра ініцыятыву растаўчаніна і даў дабраслаўнае на будаўніцтва ў Пагарэлаве Духоўна-патрыятычнага комплексу “Слова пра паход Ігараў”. Для ўдзелу ў імпрэзе прыехалі сябры, актывісты Саюза беларусаў Дону. Гэта Уладзімір Банцэвіч — кіраўнік суполкі, эксперт па беларускай этнакультуры і сувязях з Рэспублікай Беларусь, да таго ж рэдактар літаратурна-інфармацыйнага вестніка “Кірыла Тураўскі і наш час”. Прыехалі яшчэ Ала Івахненка — выканаўчы дырэктар этнакультурных праектаў суполкі беларусаў Дона, Мікалай Салановіч — пісьменнік, эксперт па беларускай этнакультуры на Доне, Ала Тарасва — намесніца кіраўніцы ансамбля “Славяночка”.

У часе імпрэзы на базе Дома культуры імя Кірылы Тураўскага прайшло адкрыццё Святліцы мастацтваў “Каяла”. Найбольшая ўвага ў гуртках, якія ствараюцца пры Святліцы, будзе надавацца мастацкаму слову, песеннаму, харавому, танцавальнаму і тэатральнаму майстэрствам, выяўленчай творчасці, народным рамёствам.

Прэзентавалася таксама — ужо з канцэртамі! — творчае аб’яднанне народнай культурнай традыцыі “Каяла”, створанае на базе ДК. Быў яшчэ дадзены пачатак Музейнаму фонду, а таксама экспазіцыі, прысвечанай асветніку Кірылу Тураўскаму. “Мы ўрачыста перадалі ад беларусаў Дона ў дар Пагарэлаўскаму ДК імя Кірылы Тураўскага каштоўную рэч: ка-

Удзельнікі акцыі “Кірыла Тураўскі і наш час”

менную часцінку плінфы, — напісаў нам Уладзімір Банцэвіч. — Яна вельмі шмат магла б расказаць, калі б толькі ўмела гаварыць! Бо ўзята была намі ў часе экспедыцыі летам 2018 з Тураўскага раскопу праваслаўнага храма XIII стагоддзя. Ён у свой час, як сцвярджаюць археолагі, пацягнуў ад моцнага землятрусу. Больш таго, мы даведаліся: гэты матэрыял, які выкарыстоўваўся тады пры будаўніцтве храма, быў прывезены ў Тураў з самой Візантыі!”

Беларусы перадалі яшчэ ў падарунак хутаранам-пагарэлаўцам з Беларусі, ад Тураўскага краязнаўчага музея, вялікі, маляўнічы альбом “Тураўская рапсодыя”. Выданне расказвае пра зямлю Тураўскую і яе святыні. Аўтар-укладальнік яго — Уладзімір Гаўрыловіч, старшыня Гомельскага аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Ад дзіцячага творчага аб’яднання “Нашчадкі — Потомкі” імя Кірылы Тураўскага, а таксама Саюза беларусаў Дона ў экспазіцыю перададзена дэкаратыўнае пано “Паход князя Ігара”. Яго зрабіў Даніла Банцэвіч — унук кіраўніка беларускай суполкі, вучань 87-й школы Растова-на-Доне.

У часе імпрэзы было пацверджана, што Мемарандум па ажыццяўленні праекта “Кірыла Тураўскі і наш час” падтрымлівае шэраг арганізацый, устаноў. У іх ліку — Растоўская Волгаданская епархія, Аддзяленне ў Растове-на-Доне Пасольства Беларусі ў Расіі, Гомельскае аддзяленне Саюза пісьменнікаў Бела-

русі, адміністрацыя Жыткавіцкага раёна Гомельшчыны (Беларусь), Тураўскі краязнаўчы музей, адміністрацыя Белакалітвінскага раёна ды Белакалітвінскі краязнаўчы музей, а яшчэ асацыяцыя “Наш мир”, Саюз беларусаў Дону, Данская дзяржаўная публічная бібліятэка.

Сёння, лічыць Уладзімір Банцэвіч, можна смела сцвярджаць: правільнымі, своечасовымі, духоўна выверанымі былі намаганні энтузіястаў, якія з падтрымкай мясцовых улад змаглі ўшанаваць імя Кірылы Тураўскага на Доне. “Вялікі славянскі асветнік Кірыла Тураўскі стаў нябесным заступнікам данскога хутара Пагарэлаў — таго месца, дзе раць кня-

зя Ігарава змагалася з полаўцамі ў XII стагоддзі, як пра тое напісана ў знакамітым “Слове пра паход Ігараў”, — гаворыць Уладзімір Банцэвіч. — І вось гэтак заступніцтва нейкім дзівосным чынам прыадкрывае ў сэрцах хутаранцаў прыхаваны творчы здольнасці! Вось таму і ўзнікла, набірае моц, нібы жывая крыніца, вельмі цікавае творча-асветніцкае аб’яднанне “Каяла”. Назва ж яго “выцякае” з старажытнай назвы мясцовай ракі, на якой адбылася бітва”.

Уладзімір Банцэвіч нагадаў, што на хутары ёсць і Дом культуры, які носіць імя асветніка, бібліятэка імя Кірылы Тураўскага. Наш зямляк мае вялікую надзею, што з часам творчая суполка “Каяла” стане народным ансамблем, у якім рускія з беларусамі будуць разам займацца творчасцю, тым самым змацоўваючы, паглыбляючы даўняе сяброўства паміж народамі.

Калі тэкст ужо быў гатовы да друку, Уладзімір Банцэвіч паведаміў, што кіруе суполкай “Каяла” Вікторыя Шашчэнка — загадчыца Дома культуры. Цяпер у аб’яднанні — амаль 20 аматараў народнай творчасці, у тым ліку і загадчыца мясцовай бібліятэкі Наталля Кастрыцкая. Заслугоўвае павагі, што адміністрацыя Белакалітвінскага раёна, якой кіруе Вольга Мельнікава, ад самага пачатку вельмі ўважліва паставілася да праектаў па ўшанаванні Кірылы Тураўскага на Доне. У прыватнасці былі выдзелены сродкі на рамонт і рэканструкцыю Дома культуры на хутары Пагарэлаў, а цяпер закуплены новыя сцэнічныя касцюмы для самадзейных артыстаў суполкі “Каяла”.

Іван Ждановіч

Даніла Банцэвіч

Дэкаратыўнае пано “Паход князя Ігара”

ДЫЯЛОГ КУЛЬТУР

Разам ляцім да зор

Даяна Лазаравіч

Новыя пераклады вершаў Максіма Багдановіча ды Максіма Танка на сербскую мову здзейсніла Даяна Лазаравіч: яны выйшлі ў часопісе “Зорны шлях”

Даяну Лазаравіч, маладую сербскую перакладчыцу, добра ведаюць у Беларусі як апантаннага прапагандыста беларускай літаратуры. Пра тое пішуць у беларускім друку, яна — часты гоць у Мінску.

Новы творчы праект спадарыні Даяны — публікацыі перакладаў беларускай паэзіі для часопіса “Зорны шлях”. У №18 у 2019 годзе надрукаваны яе пераклады паэзіі класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча і народнага паэта Беларусі Максіма Танка. Падборцы перакладаў твораў Максіма Танка папярэднічае невялі-

кі біяграфічны артыкул Кірыла Ладуцкі. Будзем спадзявацца, што бліжэйшым часам сербскі часопіс “Зорны шлях” надрукуе таксама і творы іншых беларускіх паэтаў у перакладах Даяны Лазаравіч.

Шчырая, зацікаўленая ўвага Даяны Лазаравіч да беларускай паэзіі ўражае і, несумненна, вартая высокай адзнакі ў Беларусі. Сваёй перакладчыцкай дзейнасцю Даяна Лазаравіч умацоўвае мост дружбы як паміж беларускай ды сербскай нацыянальнымі літаратурамі, так і паміж беларускай ды сербскай культурамі, паміж нашымі краінамі. Як вядома, сяброўка Беларусі з Сербіі атрымала ступень магістра на філалагічным факультэце ў Бялградзе. Магістарская праца: “Бібліяграфія перакладаў з

Ад рэдакцыі.

Рыхтуючы нататку да друку, мы спісаліся па электроннай пошце з Даянай Лазаравіч. Яна ўдакладніла, што назва часопіса “Зорны шлях” у арыгінале, па-сербску пішацца так: “Звездани колодвор”. Нагадала, што пасля таго, як пабачылі свет яе новыя пераклады вершаў Максіма Багдановіча ды Максіма Танка, яна паспела шмат чаго іншага зрабіць: “У мяне выйшлі зборнікі паэзіі Алеся Бадака і Святланы Быкавай, было 10 публікацый у розных часопісах”.

Даяна Лазаравіч (Dajana Lazarevic) нарадзілася 12 сакавіка 1993 года ў горадзе Шабац у Сербіі. Яна пісьменніца й перакладчыца, аўтар трох зборнікаў паэзіі, рамана. Вядома ж, і перакладчыцкая творчая актыўнасць спадарыні Даяны, якая жыве ў Бялградзе, толькі на карысць беларуска-сербскаму сяброўству. Нагадаем, што Даяна — вучаніца аднаго з мінскіх выкладчыкаў, які некаторы час меў статус “замежнага лектара” ў Бялградскім універсітэце (гл.: “Сербскія ўражанні Мікіты Супрунчука” — ГР, 17.12.2019).

Кніга С. Быкавай

сербскай на беларускую і з беларускай на сербскую мову”. У спадарыні Даяны ёсць сяброўская падтрымка ў асяроддзі беларускіх літаратараў. Каштоўныя кансультацыі маладой перакладчыцы дае Іван Чарота — яе рушчыкі памагаты ў

засваенні беларускай літаратуры, доктар філалагічных навук, прафесар. Як вядома, і сам Іван Аляксеевіч неймаверна шмат зрабіў, робіць дзеля развіцця беларуска-сербскіх літаратурных сувязяў.

Сяргей Шычко

НЕЛЬГА ЗАБЫЦЫ

Хацунь — расійская сястра Хатыні

Беларускае зямляцтва ў Бранску, госці з Гомеля 22 сакавіка — у дзень, калі карнікі спалілі Хатынь — усклалі кветкі ў памяць пра нявінных ахвяр вайны на Мемарыяльным комплексе “Хацунь”

Мы памятаем той трагічны дзень з гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, калі знішчана была карнікамі, спалена разам з людзьмі вядомая па ўсім свеце беларуская вёска Хатынь. Чуйныя сэрцы адчуваюць і сёння той боль, а званы Хатыні чутныя й на Браншчыне.

Як вядома, Хатынь пасля вайны не адраділася, стала Мемарыялам — магутным сімвалам “вогненнага вёсак”, сімвалам памяці пра тысячы спаленых карнікаў і вайну беларускіх паселішчаў. Цяпер мы рыхтуем адзначаць 75-годдзе Вялікай Перамогі саўскага народа над фашысцкай Германіяй. Згадаем не толькі радасць перамогі, але й боль велізарных страт. Народы Беларусі ды Расіі паядноўвае як сумесная перамога над нацыстамі, так і трагічны падзеі ваеннага часу. У тым ліку дата-боль: 22 сакавіка 1943 года. Тады карны атрад знішчыў на Міншчыне, у Лагойскім раёне, вёску Хатынь. Пры карнай аперацыі 149 жыхароў, у тым ліку 75 дзяцей, былі спаленыя жывымі. Усяго па Беларусі з 9200 населеных пунктаў, разбураных ці спаленых немцамі ды іх памагатымі розных нацыянальнасцяў, у тым ліку й здраднікамі з тэрыторыі СССР, 5295 былі знішчаны разам з усімі ці часткай жыхароў. Лёс Хатыні падзялілі 186 вёсак: сцёртыя ворагамі з твару зямлі, яны не адраділіся ў пасляваенны час.

Жорсткая праўда пра тых, хто паліў Хатынь, стала ўдаклад-

Беларусы Бранска на Мемарыяльным комплексе “Хацунь”

няцца, калі адкрыўся мемарыял. Беларускія навукоўцы, іх расійскія калегі шмат намаганняў прыкладалі, каб як мага дакладней устанавіць: хто былі тые злачынцы. (Пра тое пісала наша газета: “Звоняць званы Хатыні” — ГР, 29.03.2018. — Рэд.) Менш ведаюць сёння людзі, што Хатынь

падзяліла лёс вёскі Хацунь з расійскай Браншчыны. Яна таксама была спаленая карнікамі, прычым яшчэ раней: 25 кастрычніка 1941 года. І яе 318 мірных жыхароў карнікі знішчылі. Усяго ж у часе вайны на Браншчыне ад ворагаў пацярпела больш за 1000 вёсак, дзясяткі былі спале-

ны. Згадаем іх назвы па-руску: Речечка, Семенцы, Матреновка, Бежань, Бересток, Горелково, Борисово, Упрусы, Мамаёвка, Парасочки, Белево ды многія іншыя.

На месцы знішчаных Хатыні ды Хацуні ўзведзены мемарыяльныя комплексы: як помнікі ўсім знішчаным вёскам Беларусі ды Расіі. Гэтыя святыя месцы часта наведваюць жыхары Беларусі, Расіі, многіх іншых краін. У 2018 годзе ў часе патрыятычнага аўтапрабегу па месцах баявой славы, які арганізавалі беларусы Браншчыны й Смаленшчыны, зямля ў Хацуні была дастаўлена ў Хатынь.

Варта дадаць, што наша Беларускае зямляцтва ладзіць паездкі бранскай моладзі ў Хатынь. Ёсць у нас і такая традыцыя: у дзень трагедыі (як хатынскай, так і хацуньскай) ускладаць кветкі да помніка ў Хацуні. Вось і нядаўна, 22 сакавіка 2020 года, дэлегацыя зямляцтва з удзелам гасцей з Гомеля ў дзень знішчэння

Хатыні наведвала Мемарыяльны комплекс “Хацунь”. Мы, сябры зямляцтва, усклалі кветкі на пліты мемарыяла, хвілінай маўчання ўшанавалі памяць ахвяр. У акцыі Памяці разам са мной паўдзельнічалі ад зямляцтва Юры Маджараў, Іван Іванішка, Сяргей Сцяпура, Юры Маркевіч, Сяргей Шапедзька, Дзмітры Борд.

Хатынь і Хацунь — вёскі-гартніцы, вёскі-сёстры з аднолькава трагічным лёсам. Нават назвы ў іх сугучныя. Памяць пра вайну, пра вялікую цану перамогі паядноўвае брацкія народы. Вось якія радкі ёсць у вершы журналіста, пісьменніка з Бранска (якога ўжо няма з намі) Аляксандра Мехедава: “Вскипят в жилах сорок первый год./ И над деревней русскою танцует/ Весь в пламени кровавом хоровод./ Хацунь моя, Хацунь, сестра Хатыни!”

Мікалай Голасаў, кіраўнік Беларускага зямляцтва на Браншчыне

Даведка ГР. У тэксце “Звоняць званы Хатыні” (ГР, 29.03.2018) расказваецца аб прэс-канферэнцыі беларускіх навукоўцаў, ёсць такі абзац: “Вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага архіва Беларусі, кандыдат гістарычных навук Вячаслаў Селямянёў прэзентаваў зборнік дакументаў і матэрыялаў “Хатынь. Трагедыя і памяць”. У ім сабраны ўсе знойдзеныя на сённяшні дзень дакументы па знішчэнні Хатыні. “Гэтыя дакументы даюць поўную карціну падзеі напярэдадні трагедыі, — адзначаў Вячаслаў Дзмітравіч. — Частка дакументаў нам была прадастаўлена вядомымі расійскімі гісторыкамі Дзмітрыем Жукавым ды Іванам Коўтунам, якім пашчасціла ў архівах ЗША выявіць данясенне оберлейтэнанта Абвэра Ганса Вагнера аб знішчэнні Хатыні. Раней жа мы не ведалі, які з батальёнаў прымаў удзел у самым агідным злачынстве супраць чалавечнасці”. Данясенні нямецкага падпалкоўніка ўтрымліваюць весткі пра тое,

што ў аперацыі ўдзельнічала нямецкая рота. “Гэта ж азначае адно: у знішчэнні Хатыні прымалі ўдзел чыста кроўныя немцы, — робіць асаблівы акцэнт гісторык. — І гэта вельмі важна ведаць. Калі не было на руках архіўных дакументаў, то ў тым злачынстве “нядобрасумленныя гісторыкі” з-за розных абставінаў, перш за ўсё палітычных, спрабавалі абвінаваціць каго заўгодна: украінцаў, палякаў і нават беларусаў. Дык вось: Хатынь спалілі войскі СС. Прозвішча гестапаўскага генерала, гітлераўскага ката Хатыні — Оскар Пауль Дзірлевангер. Гэта ён асабіста аддаваў загад на знішчэнне вёскі разам з яе жыхарамі. Прычым гэта далёка не адзінае яго злачынства. Няма бязвіннай крыві простых мірных жыхароў праліў Дзірлевангер і ў іншых раёнах і абласцях Беларусі, аддаючы загады на масавыя крываваыя акцыі — у самім Лагойску, Смалявічах ды ў іншых месцах”.

СТАН ДУШЫ

Малітва ў еўпатарыйскім храме

Па замове сяброў суполкі “Крым — Беларусь” у храме апостала Андрэя Першазванага, які будзецця ў Еўпаторыі, протаіерэй Аляксандр адслужыў паніхіду аб супакаенні душаў згарэлых жывымі ў агні ахвяраў трагедыі ў Хатыні

Слушна сказаў пэў Роберт Раждзественскі: памяць — гэта тое, што патрэбна жывым... А вось для чаго патрэбна? Магчыма, каб зберагчы найкаштоўную для жыцця на Зямлі павязь часоў. Пераемнасць пакаленняў. Каб адчуваць сябе жывою часцінкай Сусвету, праз яку нейкім неверагодным чынам віброуюць, паядноўваюцца ў бесперапыннае Жыццё мінулае, сучаснасць і будучыня. А жыццё ж якое крохкае!.. Каранавірус у чарговы раз нам пра тое нагадвае. Быў чалавек — і няма. Ну хіба ж мы зможам адолець гэтае ліха, не ўзяўшы велізарны досвед папярэднікаў у барацьбе з ворагам, які нябачны простым вокам, з эпідэміямі? Каму хочацца страціць такую “памяць продкаў” ды паспрабаваць усё спачатку?

Наша памяць пра вайну — таксама каштоўны супольны досвед, “сацыяльны імунітэт”. Які,

на жаль, зніжаецца ў чалавечай грамадзе, калі сыходзяць “ваенныя” пакаленні. Некаторым чалавекападобным істотам, што па розных прычынах страцілі разумныя арыенціры ў прасторы й часе, падаюцца нават смешнымі словы-малітвы сённяшніх беларускіх бабулек: “Толькі б не было вайны!” О, Божа, міласцівы, уразумі ж ты іх! Ну хоць у жудасным сне перанясі туды, “дзе раней вставала земля на дыбы”, дзе кожны трэці з Беларускага мацерыка застаўся назаўсёды. Паміралі ад голаду, ад ран, згаралі жыўцом у агні, разляталіся ўшчэнт ад выбухаў бомб і снарадаў, зніклі пад гусеніцамі танкаў, на варожых штыках захлыналіся ў крыві, замярзалі ў балотах... А колькі зарубцаванага болю нясуць у сваіх сэрцах па гэты час ветэраны, сведкі вайны, дзеці з таго ліхалецця!

З маленства жыве памяць пра мінулую вайну ў крыві гомельскай пасляваеннай дзяўчыні Дзіны Шаўчэнкі. Бо яна ж — дачка франтавіка. Дзіна Рыгораўна, жывучы ў крымскай Еўпаторыі, сабрала ў суполку ветэранаў, якія вызвалілі Беларусь у 1943–44 гадах. Іх нават запрасілі на Дзень Вызвалення летам 2007-га ў Мінск. Яны ўдзельні-

чалі ў святочных урачыстасцях. Тады ж, 4 ліпеня, крымскія госці наведвалі й Хатынь. Дзіна Шаўчэнка зрабіла там каштоўныя фотаздымкі. Цяпер падрыхтавала да друку кнігу, частка якой — гэта якраз фотаальбом з той незабыўнай паездкі.

“Звоняць званы Хатыні” — пад такою назвай планавала Дзіна Шаўчэнка з аднадумцамі правесці Дзень памяці ахвяр Хатыні. 77 гадоў таму адбылася трагедыя. Хацелі сабрацца 22 сакавіка ў Цэнтральнай гарадской бібліятэцы імя А.С. Пушкіна, паказаць дакументальны фільм пра Хатынь, скласці Букет памяці, правесці мінуту маўчання. Запрашалі ўжо прадстаўнікоў іншых нацыянальна-культурных суполак горада, грамадскасці. Рыхтавалася прэм’ера песні “Хатынь” (музыка Аляксандра Вайтэнкі, словы Генадзя Цемічава), збіраліся знаёміць удзельнікаў Дня памяці з фотаздымкамі — тымі, з Хатыні. Аднак усе масавыя мерапрыемствы ў сувязі з эпідэміяй каранавіруса ў горадзе адмянілі.

Як быць? Выйсце — знайшлі, пачаўшы перамовы з прадстаўнікамі царквы. Мясцовая беларуская нацыянальна-культу-

турная аўтаномія “Крым — Беларусь” замовіла паніхіду аб супакаенні душаў згарэлых жывымі ў агні ахвяраў трагедыі ў Хатыні. Правёў яе ранаію ў часовай царкве пры храме апостала Андрэя Першазванага, які будзецця ў Еўпаторыі, протаіерэй Аляксандр (Дворнікаў) — благачынны Еўпатарыйскай царкоўнай акругі Сімферопальскай і Крымскай епархіі. “Прайшло ўсё, як і спланавалі напярэдня, — напісала ў рэдакцыю Дзіна Шаўчэнка. — Перад паніхідай сабралі мы Букет памяці з гваздзікоў ды іншых кветак, перадалі яго ў храм. Зрабілі ахвяраванне й на будаўніцтва. Калі прайшла паніхіда, то айцец Аляксандр звярнуўся да ўсіх прыхаджан з праніклівым казаннем пра ахвяраў Хатыні. Словы яго нас вельмі ўразілі. Пасля мы ўсе пайшлі на мемарыял “Красная Горка”: там недалёка. Прычым комплекс той збудаваны ў памяць пра мірных жыхароў Еўпаторыі, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. Там і спяваў Аляксандр Краўчанка песню “Хатынь”.

Такім будзе еўпатарыйскі храм апостала Андрэя Першазванага

Кампазітар Аляксандр Вайтэнка быў з намі, перадаў мне запіс песні на адным кампакт-дыску, на другім — так званую мінусоўку без слоў, ноты музыкі, словы песні. Дыскі, а таксама фотаздымкі, зробленыя ў часе наведвання Хатыні ветэранамі Еўпаторыі, мы адправім поштай дырэкцыі Мемарыяльнага комплексу “Хатынь”. Спадзяемся, падарункі зоймуць там належнае месца”.

Яшчэ, па словах Дзіны Шаўчэнкі, у пасылку пакладуць графічны твор мастачкі-беларускі Алены Прынь “Трагедыя Хатыні”. Цікава, што ў той жа дзень і беларуская суполка падарунак атрымала. Пенсіянерка Валянціна Іосіфаўна Квіткава падарыла кнігу “Хатынь”, выдадзена ў Мінску ў 1976 годзе: наведвала ў 70-х мемарыял — там і купіла на памяць.

Іван Іванаў

У Кушляны, да Мацея Бурачка

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Кажуць, апошнія з роду Багушэвічаў з'ехалі ў свет без анікавага рэчаў. Схрон быў тады ў аборы. Паводле аповедаў сведкаў, вецер гаяў спісанна лісты па кушлянскіх ваколцах. Можа, гэта й былі творы Францішка...

Багушэвічаўская сядзіба — тыповы ўзор шляхецкай сядзібы XIX стагоддзя, тым і прыцягвае кінематаграфістаў. Гадоў шэсць таму здымалі тут адну з серый знакамітага кінафільма “Снайпер”. Мясціны ў беларускай глыбіні нібы й не крануў час. А за сядзібай — старажытны парк з магутнымі дрэвамі, у якім лёгка дыхаецца й цудоўна пішацца. Тут лёгка ўявіць сабе, як выглядаў раней шляхецкі двор. А метраў за 800 ад хаты ляжыць валун, які Францішак выкарыстоўваў як схрон для захавання рукапісаў. Пасля смерці паэта ягоныя сябры выбілі на валуне надпіс: “Памяці Мацея Бурачка. 1900 г.”.

Шляхі-дарогі

Паэт-змагар друкаваў свае творы пад псеўданімам Мацей

Бюст Францішка Багушэвіча

Бурачок. “Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмірлі!” — заклікаў супляменнікаў. Родную мову называў “адзежай душы” й лічыў адной з галоўных адметных рысаў народа.

Народжаны быў Францішак у фальварку Свіраны пад Вільняй (цяпер — Svironys альбо Svironis, гэта Вільнюскі раён Літвы) у сям'і немажоннай мясцовай шляхты 21 (9) сакавіка 1840 года. Рос у Кушлянах — невялікім спадчынным маёнтку Ашмянскага павета (цяпер Сморгонскі раён). (Чаму ж нарадзіўся ў Свіранах? У інтэрнэце знаходзім падказку: пабачыў ён свет у сям'і Казімежа Багушэвіча ды Канстанцыі з рода Галаўня, а Свіраны тады належалі Галаўням. У Свіранах жа да Багушэвічаў на гэты свет прыйшлі амаль усе дзеці: Уладзіслаў (1835), Анастазы й Нарцыз (абодва 1836), Ганна (1838), Валяр'ян (1841). Цікава, што пра сялян тых мясцінаў, у Рукойненскай воласці, расійскія

даследчыкі ў 1878 годзе запісалі яскравае назіранне: “Говорят белорусским наречием, но при встрече со шляхтою и ксендзами имеют поползновение говорить ломаным польским языком”. Пэўна ж, польская мова лічылася там панскаю, а беларуская — простаю, мужыцкаю, таму яе й саромеліся. — Рэд.)

Рос будучы паэт у асяроддзі, бліжэй да сялянскага. З Кушлянаў паехаў вучыцца ў Віленскую гімназію й пасляхова яе закончыў: 26 ліпеня 1861 года. У тым жа годзе паступіў у Пецярбургскі ўніверсітэт, на фізіка-матэматычны факультэт, але правучыўся ўсяго месяцы два ды пакінуў вучобу: каб рыхтаваць паўстанне. Вярнуўся на радзіму, навучаў сялянскіх дзяцей у прыватнай школе, адкрытай на Лідчыне Аляксандрам Звяровічам, уладальнікам маёнтка Доцішкі. Там і сустрэў паўстанне 1863-га: змагаўся за волю са зброяй у руках, пакуль не быў паранены ля вёскі Доцішкі. Ратуючыся ад рэпрэсій, вымушаны быў хавацца й доўгія дваццаць гадоў жыць за межамі Беларусі — ва Украіне. Вярнуўся ў Вільню з сям'ёй у 1884-м і стаў адвакатам судовай палаты. Асноўнымі яго кліентамі былі сяляне й гарадская беднота. Францішак Багушэвіч займаўся своеасаблівай адвакацкай дабрачыннасцю: абараняў іх бясплатна. І гэта ў той час, калі грошай у сям'і не хапала! Гэты факт красамоўна сведчыць пра шчодрасць душы

нашага сьліннага земляка. У віленскі перыяд, сцвярджаюць даследчыкі, разгарнулася ў поўную сілу літаратурная й публіцыстычная дзейнасць былога інсургента-паўстанца: ён падаў свой голас у абарону роднай мовы, роднага слова, беларускага духу.

Беларускі дудар

Першае вядомае ў нашым часе публічнае выступленне Багушэвіча-літаратара адбылося на старонках польскага часопіса “Край” (“Kraj”), што выдаваўся ў Пецярбурзе. Багушэвіч

А як прыгожа тут у летнюю пару!

пісаў пра эканамічны крызіс, гаспадарчае жыццё й судовую практыку ў Паўночна-Заходніх губернях. А восенню 1891 года ў Кракаве выйшаў яго першы паэтычны зборнік “Дудка беларуская” пад псеўданімам Мацей Бурачок. Праз год пабачыла свет апавяданне “Тралялёначка”, яшчэ праз год — у Познані выйшаў

зборнік “Смык беларускі” на беларускай мове. Паэтычнае слова ў тых зборніках ужо адточанае, трапае, мілагучнае.

У 1896-м Францішак атрымаў спадчыну пасля смерці варшаўскага сваяка Тадэвуша. І ў яго з'явілася магчымасць пакінуць службу ў царскім судзе, вярнуцца ў родныя Кушляны, разлічыцца з пазыкамі, адбудаваць нанова занябаную бацькоўскую сядзібу — і аддацца творчай працы. Так ён і зрабіў у хуткім часе. На жаль, быў ужо хворы, і пра жыў у роднай сядзібе толькі два гады.

Музей-сядзіба Францішка Багушэвіча у Кушлянах

ніну павагі паэту, адвакату, народнаму заступніку. Чалавеку, які напамніў беларусам, што яны маюць сваю мову і свой гонар.

У касцёле святых апосталаў Пятра і Паўла вісіць мемарыяльная дошка ў гонар “Дудара Беларусі”, ягонае імя носіць Жупранская сярэдняя школа. (Цікавае супадзенне: у горадзе Нежыне, дзе вучыўся ў ліцэі Францішак Багушэвіч, таксама цяпер ёсць касцёл Пятра і Паўла. — Рэд.) Пра жыццё й творчасць пісьменніка расказвае экспазіцыя школьнага музея. А ў скверы, у цэнтры аграгарадка Жупраны, стаіць помнік Францішку Багушэвічу — праца вядомага скульптара Заіра Азгура. Казалі раней, што на тым якраз месцы паўстанец-патрыёт чытаў свае палымныя радкі, заклікаў мясцовы люд да волі й незалежнасці.

У Кушлянах, Жупранах асабліва востра адчуваеш сваю прыналежнасць да роднай беларускай зямлі. Велізарны гонар за наш народ, нашу Бацькаўшчыну, нашу духоўную спадчыну.

Ала Бібікава.
Фота аўтара.

Калок свой мілейшы, як чужыя клямкі...

Дасланы летась артыкул Алы Бібікавай, журналісткі з Гродна, падаем, калі адзначаюцца 180-я ўгодкі пісьменніка. Зрэшты, летась яшчэ Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры, ягоны філіял — Музей-сядзіба Францішка Багушэвіча ў Кушлянах — пачалі рыхтавацца да юбілею. 29 чэрвеня быў “Кушлянскі фэст-2019”, які зладзілі супольна Мінкультуры, Музей літаратуры, Сморгонскі райвыканкам ды тамтэйшая пагранічная група. Пра свята сведчыць і настальгічны абразок у інтэрнэце: “Скручаны дуды, яркія строі не супернічаюць з кветкамі на палетках, сціх гоман і песні. Мясцовы бусел-тубылец ізноў смела вымяржае лугавы перыметр і паглядае на загадкава музея-сядзібы Францішка Багушэвіча Ales Zhamoitsin, які чакае наведнікаў і рыхтуецца да новага фестывальнага году. Бо й госці фэсту, і ягоны Аргкамітэт аднагалосна пагадзіліся: у наступным годзе варта паўтарыць! І ў тры разы болей, каб чутна было зноў ад краю да краю!” На старонцы Алеся Жамойціна ў Фэйсбуку можна пагартыць фэст-фотаальбом ды ўспомніць, што было ў Кушлянах. І прымерыцца да “Кушлянскага фэсту-2020”: ён і сёлета пройдзе напрыканцы чэрвеня.

У сярэдзіне сакавіка ў Кушлянах, Жупранах пабывалі сябры Гарадзенскага Таварыства беларускай мовы. А нядаўна ў тым жа Фэйсбуку Алесь размясціў здымкі з каментаром: “Памятны ўспамін з вясны 2017 г. Сустрэча з праўнучкай Багушэвіча сп. Крыстынай. Разам з ёю і вялікая экскурсія. Пашанцавала ж тым экскурсантам!” Алесь нам удакладніў: жыве Крыстына ў Варшаве, яна спадчынніца па Тамашу Багушэвічу, працавала ў школе настаўніцай, а прыязджала ў Кушляны з дачкой.

І ў Мінску адзначаюцца ўгодкі Дудара: у Музеі літаратуры 19 сакавіка прайшло ўрачыстае адкрыццё часовай літаратурна-дакументальнай экспазіцыі “Бласлаўленыя Кушляны Францішка Багушэвіча”. 21 сакавіка — 180-я ўгодкі пісьменніка. Сёлета ж 30-годдзе святкуе і ўнікальны для Беларусі “Музей-сядзіба Францішка Багушэвіча “Кушляны”. На экспазіцыі прадстаўлены рэдкія фотакарткі, рэчы сям'і пісьменніка, радавод Багушэвічаў, рырэтэжныя выданні твораў і дзівосныя краявіды Кушлянскага кутка ў творах фотамайстроў.

На імпрэзе, што ладзілася ў музеі да падзеі, выступалі яго дырэктар Міхаіл Рыбакоў, вядомы даследчык-літаратуразнаўца Язэп Янушкевіч, краязнаўца, складальнік радаводу Багушэвічаў Васіль Юрша, архівіст-гісторык Зьміцер Юркевіч ды іншыя.

Менавіта мастацкі вобраз родных мясцін творцы ў экспазіцыі стаў цэнтральным. Дарэчы, і паэт у вершы “Мая хата” прызнаецца: “Не буду мяняцца хоць бы і на замкі, —/ Калок свой мілейшы, як чужыя клямкі...” Нехта, можа, запытае: а пры чым тут калок ды клямка? Нагадаем, што клямка — гэта кававая прылада для зручнага закрывання й адкрывання дзвярэй, а ў бедных хатах, відаць, для таго быў раней больш прости й даступны драўляны калок...

І колькі ж такіх, прыхаваных у стогадовай далечыні, адкрыццяў чакае нас у багушэвіцкай паэзіі! Праз яе, нібы чараўны партал-дзверы, многія заходзяць у Беларускі Свет, ступаюць на малавядомы Беларускі Мацярык. Дзверы ж не моцна закрытыя: калючым падпёртыя... Заходзяць з усведамленнем, што без роднай мовы развее беларусаў па вялікім свеце бура глабалізацыі так, што й каранёў не знойдзем. А калі нехта думае, што зможа й без каранёў, каму такі мілей “чужыя клямкі” — паседзьце калі ў Кушляны. Можа, дасць Бог, адкрыецца вам там і нейкая іншая, больш глыбокая жыццёвая праўда, якую ведаў-спасціг мудры Мацей Бурачок.

Іван Ждановіч

Крыстына, праўнучка пісьменніка, і Алесь Жамойцін

“Голас Радзімы”: 65 гадоў!

Чытайце газету ў інтэрнэце на партале zviazda.by

Падпісацца на газету “Голас Радзімы” можна ў паштовых аддзяленнях Беларусі

© “Голас Радзімы”, 2020

Заснавальнік:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
“Выдавецкі дом
“Звязда”
Галоўны рэдактар
Іван ЖДАНОВІЧ

Адрас рэдакцыі:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а.
Пакой 907.
E-mail: golas_radzimy@tut.by
Тэлефон: + 375-17-2871526

Рэдакцыйнае пасведчанне №61.
Выдадзена 16.07.2018 года
Міністэрствам інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
“Выдавецкі дом “Звязда”
Дырэктар – галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ

Аб'ём выдання: 2 друк. арк.
Падпісана да друку: 26.03.2020 г.
Наклад 374.
Заказ – 493.
Выходзіць 2 разы на месяц

Месца друкавання:
Друкарня Рэспубліканскага
ўнітарнага прадпрыемства
“Выдавецтва “Беларускі Дом друку”
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
Пр. Незалежнасці, 79. 220013 Мінск,
Рэспубліка Беларусь

Рукапісы прымаюцца толькі ў
электронным выглядзе, не вяртаюцца
і не рэвізуюцца. Пазіцыі рэдакцыі ды
аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на
старонках “Голасу Радзімы”, могуць
не супадаць